

Дмитренко О. В.

Зінченко І. Ю.

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-9954-7660>ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-1473-6433>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЇЖА» ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

А Досліджена проблема культурно-мовних національних стереотипів. Увага акцентована на явищі взаємовпливу мови й культури. Автори підкреслюють, що саме фразеологічний фонд мови надає виключні можливості для вивчення співвідношення та взаємозв'язків між мовою та культурою. Особлива увага приділена визначенню особливостей мовної етнічної свідомості. Наведені приклади, що найяскравіше ілюструють значення фразеологічних одиниць, пов'язаних із концептом «їжа». Результати дослідження дозволяють виявити ставлення британської лінгвокультурної спільноти до їжі та відображають менталітет нації.

Ключові слова: вербалізація; дослівний переклад; ідіома; концепт; зіставні значення; мовна свідомість; парадигма; стереотип; фразеологізм

Актуальність проблеми. Важливим напрямом дослідження семантики фразеологічних одиниць є вивчення зв'язків між поняттями «концепт» і «метафоричний принцип», а також виявлення типових зв'язків між наведеними елементами концептуального та вербального рівнів. Розв'язання цих завдань дасть можливість отримати інформацію про специфічне та інтерлінгвальне в досліджуваних картинах світу, що сприятиме адекватному перекладу. Лінгвокультурологічні розвідки останніх років доводять, що саме фразеологічний фонд мови надає виключні можливості для вивчення співвідношення та взаємозв'язків між мовою та культурою. Це дозволяє прослідкувати історію встановлення окремої лінгвокультурної спільноти та особливості її ментальної організації. З огляду на це тема даного дослідження є досить актуальною.

Як свідчить **аналіз попередніх досліджень і публікацій**, механізми метафоротворення та сутність вторинних фразеотворчих процесів викликають найзапекліші дискусії мовознавців. Проблеми фразеологічної номінації були предметом наукових пошуків С. Аскольдова, В. Маслової, М. Молохи [2; 7; 8]. Лінгвокультурний концепт як одиницю дослідження розглядали В. Карасик та Г. Слишкін [5]. Питання фразеологічної семантики порушувалось у роботах О. Позднякової та А. Федорова. Видатні лінгвісти В. Виноградов, Г. Винокур, М. Шанський розглядали мовні одиниці з позицій фразеологічної стилістики [3]. О. Левченко досліджувала метафоричні принципи у фразеології, а саме: смак як концепт і метафоричний принцип [6]. К. Новикова у своїй кандидатській дисертації здійснила лінгвокраїнознавчий аналіз емоційно-експресивних фразеологічних одиниць [9]. Серед зіставних фразеологічних досліджень останніх десятиліть треба відзначити наукові роботи О. Арсентьевої, Д. Добровольського, О. Кудіної, С. Шулежкової [10].

Культурно значущі концепти посідають важливе місце в індивідуальній та колективній мовній свідомості, чим і обумовлюється надзвичайна актуальність їхнього дослідження саме за допомогою апарата лінгвокультурології.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати концепт «їжа» та продемонструвати процес вербаліза-

ції зазначеного концепту засобами сучасної англійської фразеології. Фразеологізми на позначення їжі складають окрему групу в англійській мові, а їх дослідження дозволяє виявити ставлення британської лінгвокультурної спільноти до їжі та відображає менталітет нації.

Викладення основного матеріалу. Останні досягнення лінгвістичної науки свідчать про те, що увага дослідників, які працюють у межах когнітивно-дискурсивної парадигми, зосереджується на проблемах реконструкції різних фрагментів картини світу, на особливостях мовної етнічної свідомості, на виявленні культурно-мовних національних стереотипів, на визначенні взаємовпливу мови й культури. На думку дослідників, одним із завдань когнітивної лінгвістики є встановлення елементарних одиниць мовної свідомості. Однією з форм вербалізації таких елементарних компонентів мовної свідомості є фразеологічні одиниці [6].

Мовознавці висловлювали припущення, що тематичним мікрогрупам концептів відповідають певні компоненти. Йдеться не про фразеологічні одиниці з однаковим опорним словом, а про фразеологізми з різними опорними словами й зіставним значенням. Дослідниками доведено, що існує зв'язок між концептами, метафоричними принципами й групами компонентів, які можуть мати різний рівень символічності. Компоненти, які об'єднуються у певну тематичну групу, вербалізують зіставні значення. Найчастіше таке символічне значення мають факультативні знаки, що належать до певної тематичної групи.

Під час творення певного фразеологізму в низці випадків відбувається взаємодія двох і більше метафоричних принципів. Увагу лінгвістів привертають, насамперед, основні «базові» концепти, які найчастіше пов'язані з культурою народу й найяскравіше відбивають специфіку його мовної свідомості. У своїх роботах провідні науковці в галузі когнітивної лінгвістики розробляють методики концептуального аналізу, подають інтерпретації багатьох соціально значущих концептів, зокрема, просторових, часових, ціннісних [9]. Серед таких концептів особливе місце посідає концепт «їжа», який є складним і багатограним.

Вирізняючись яскравими кумулятивними властивостями, фразеологічні одиниці вербалізують концепт «їжа».

Останній має антропоцентричну природу та належить до фундаментальних ментальних уявлень, які категоризують і концептуалізують соціокультурну дійсність. Фразеологічні засоби вербалізації концепту «їжа» в англійській мові передають культурно специфічне уявлення про гастрономічні вподобання в мовній свідомості британського лінгвокультурного соціуму.

У своєму дослідженні наводимо приклади, які найяскравіше ілюструють значення фразеологічних одиниць, пов'язаних із концептом «їжа». Однак даний елемент розглядається не в прямому, а в переносному значенні. Адже мало знати ідіоми, важливо вміти грамотно їх застосовувати. Один і той же ідіоматичний вислів може виявитися недоречним у різних ситуаціях. Відомо, що якщо під час спілкування влучно використовуються фразеологічні звороти, це є першою ознакою високого рівня володіння іноземною мовою.

Проілюструємо вищезазначене окремими прикладами. Ми знаємо, що *couch* у перекладі з англійської це – диван, софа, кушетка, а *potato* – картопля. А вираз *couch potato* означає людину, яка цілими днями лежить на дивані, дивиться телевізор, не має ніяких захоплень і веде пасивний спосіб життя. Ми можемо також назвати таку людину телепнем, ледарем. Вираз *couch potato* частіше використовується в неформальному спілкуванні. *My brother is a real couch potato! He spends all the time lying on the couch and watching TV! He does not even go outside! – My brother is an extremely lazy person!* [8].

Наступний приклад пов'язаний з концептом «apple», що у перекладі означає «яблуко». Однак *apple of one's eye* – це людина, або предмет, до якого хтось ставиться трепетно і з любов'ю, ми говоримо «як зіницю ока». *Mary's little son is the apple of her eye. – Mary loves her son very much. John says that his new car is the apple of his eye. – John says that likes his new car a lot.*

Яскравим прикладом ідіоми, яка може збити нас з пантелику, якщо спробуємо перекласти її дослівно, є *cool as a cucumber*. Буквально: холодний як огірок. Огірки дійсно прохолодні на дотик, але навіщо порівнювати людину з цим овочем? Справа в тому, що інше значення слова *cool* – незворушний, спокійний. Отже, даний вислів означає, що людина поводить себе спокійно, стримано, не хвилюється і не панікує у складних життєвих ситуаціях. *Though many students were nervous before the exam, Tom was as cool as a cucumber. – Though many students were nervous before the exam, Tom was calm and not anxious* [3].

Традиційний англійській напій – чай – завжди приносить задоволення мешканцям «туманного Альбїону», однак у кожного є свій улюблений сорт чаю, той, до якого він звик. Тому фразеологізм *your cup of tea* (своя чашка чаю) означає заняття, захоплення, яке вам подобається, приносить задоволення, виходить добре. Відповідно, *not your cup of tea* концепт «чай» у даному випадку має протилежне значення. *Knitting is really my mother's cup of tea. – My mother likes knitting very much. I think Math's is not my cup*

of tea. – I am not very keen on Math's, I do not like it. З попереднім часто плутають вираз it's another cup of tea. Але воно має інше значення. Цю ідіому можна перекласти як «зовсім інша справа», «цілком інше питання». When I went to England, I realised that it was another cup of tea. – When I went to England, I realised that the life there was completely different from what I was used to.

Як недопечений, напівсирий пиріг не може бути смачним, так і невважений план та необачна, поверхнева відповідь справляє негативне враження. Вираз *half-baked* (напівспечений) вживається для опису неякісних, недоблених проєктів, а іноді по відношенню до людини, у значенні недосвідчений, незрілий: *half-baked doctor. I must admit that my project failed because it was half-baked. – I must admit that my project failed because it was not thought out carefully. Dan's answer was half-baked, so got low mark at the seminar. – Dan's answer was poor, so got low mark at the seminar* [12].

«Міцний горішок», «горішок не по зубах» – так зазвичай перекладається вислів *hard nut to crack*. Але поняття горіх у ньому має також переносне значення, оскільки вживається або по відношенню до людини, яку важко «розкусити», вплинути на неї, або по відношенню до задачі, предмета, складних для розуміння. *It is impossible to persuade Max from doing it. He is a hard nut to crack. – It is impossible to persuade Max from doing it. He is difficult to influence. Physics is a hard nut to crack for me. – Physics is very difficult for me to understand* [там само].

Щодо наступного виразу *In a nutshell*, він означає: коротко, стисло, у двох словах. Дослівно перекладаючи, «в шкаралупі», тобто не вдаючись у подробиці справи. *As she had only few minutes, she told us the story in a nutshell. – As she had only few minutes, she told us the story very briefly. I'll tell you in a nutshell what I am going to do. – I'll tell you in a few words what I am going to do.*

Якщо бачимо щось смачне або відчуваємо запах їжі, то говоримо «у мене слинка потекла». Ідіома *make one's mouth water* позначає те ж саме. *This picture of grilled chicken makes my mouth water. – When I see this picture of grilled chicken I want to eat it because it looks very good. The smell from the kitchen made his mouth water. – The smell from the kitchen made him feel hungry.*

Про людину, яка з однієї складної ситуації потрапляє в іншу, ще складнішу, говорять: *out of the frying pan and into the fire*. Дослівний переклад: «потрапити із сковорідки у вогонь», або «із вогню та в полум'я». *After she had lost her job she knew that her flat was burgled. She jumped out of the frying pan and into the fire. – After she had lost her job she knew that her flat was burgled. After one bad situation she faced a worse one* [11].

Коли мова йде про товар, який не лежить довго на прилавку, а продається дуже швидко та у великих кількостях, говоримо, що він розходить, як гарячі пиріжки (*hot cakes*). Зазначимо, що ідіома *sell like hot cakes* частіше використовується у неформальному спілкуванні. *The new*

books by this author sell like hot cakes. – The new books by this author sell quickly. Before Christmas toys sell like hot cakes. – Before Christmas toys sell rapidly and in high quantities.

Вважається, що фразеологічне висловлювання *full of beans* – у перекладі означає енергійний; у піднесеному настрої – збереглося з тих часів, коли коней годували бобами, після чого ситі коні поводитися жваво та активно. Вираз прижився у соціумі, і зараз ця ідіома використовується, якщо йдеться про енергійну людину. Your grandmother is full of beans in spite of her age! Where does she get her energy from? – Your grandmother is full of enthusiasm and vitality in spite of her age! Where does she get her energy from?

Такому повсякденному продукту як сіль раніше приписували цілющі властивості, нібито сіль може зцілити від отрути. Тому, щоб запобігти отруєнню, їжу вживали з пучком солі. У наш час вираз *take something with a pinch (grain) of salt* (буквально: сприймати щось не в буквальному сенсі) набув дещо іншого значення. Ми використовуємо цю ідіому, коли йдеться про факти, до яких ми ставимося з часткою сумніву, підозри, не сприймаємо на віру. Take Mary's stories with a pinch of salt. She tends to make up most of them. – Do not believe all of Mary's stories. She tends to make up most of them [4].

Висновки. Сучасні лінгвістичні пошуки спрямовані на виявлення кумулятивної функції мови та вербалізації знань про навколишній світ у мові. У цьому зв'язку особливого значення набувають дослідження фразеологічних одиниць на позначення їжі, що демонструють кумулятивні ознаки. Саме аналіз фразеологічних одиниць дозволяє описати поняття ментальності, менталітет і культура. Останні залишаються недостатньо вивченими, незважаю-

чи на те, що фразеологічні одиниці знаходяться в центрі уваги мовознавців. Мовно-когнітивне представлення концепту «їжа» в англійській мові також потребує докладного розгляду та аналізу.

Перспективи подальших розвідок, на наш погляд, є у порівняльному аналізі вербалізації концепту їжа засобами англійської та української мов.

Список використаних джерел

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология и культура. *Язык и культура*. Вторая междунар. конфер. Тезисы. Ч. I. / Сост. С. Б. Бураго. Київ: Коллегиум, 1993. С. 67–68.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории к структуре текста*. Москва: Антология, 1980. 243 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / Под ред. Г. А. Золотовой. / 4-е изд. / Москва: Рус. яз., 2014. 246 с.
4. Ідіоми, пов'язані з їжею. URL: <http://enlizza.com/>.
5. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / Под ред. И. А. Стернина. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2001. С. 75–79.
6. Левченко О. П. Метафоричні принципи у фразеології (Смак – концепт і метафоричний принцип). *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ, 2003. С. 212–220.
7. Малоха М. Обиходно-эмпирический опыт в фразеологии, славяне: острые огородные растения. *Национально-культурный компонент в тексте и языке: матер. II Междунар. науч. конфер.* Минск, 1999. Ч. 2. С. 20–25.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Москва: Наука, 2001. 194 с.
9. Новикова К. Ю. Лингвострановедческий анализ эмоционально-экспрессивных фразеологических единиц: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва: МГЛУ, 1998. 16 с.
10. Шулежкова С. Г. От сладкой жизни к сладкой парочке (крылатые выражения-неологизмы с компонентом сладкий в современном русском языке). *Слово. Текст. Час VI. Матер. Мiedzynar. konfer. nauk. Szczecin*, 2002. С. 328–333.
11. Oxford Dictionary of English Idioms / ed. by John Ayto. Third Edition. Oxford University Press, 2015. 416 p.
12. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. – Chicago, 1987. P. 195.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 13.10.2018

Дмитренко Е. В., Зинченко И. Ю. Вербализация концепта «еда» средствами современной английской фразеологии.

А Исследована проблема культурно-языковых национальных стереотипов. Внимание акцентировано на явлении взаимовлияния языка и культуры. Авторы подчеркивают тот факт, что именно фразеологический фонд языка даёт исключительные возможности для изучения соотношения и взаимосвязей между языком и культурой. Особенное внимание уделено определению особенностей языкового этнического сознания. Приведены примеры, иллюстрирующие значение фразеологических единиц, связанных с концептом «еда». Результаты исследования позволяют выявить отношение британской лингвокультурной общины к еде и отображают менталитет нации.

Ключевые слова: вербализация; дословный перевод; идиома; концепт; сопоставимые значения; языковое сознание; парадигма; стереотип; фразеологизм

Dmytrenko Olena, Zinchenko Inna. The Verbalization of the Concept «Food» By Means of Modern English Phraseology.

С The article is devoted to the study of the problem of cultural and linguistic national stereotypes. Attention is focused on the phenomenon of mutual influence of language and culture. The authors emphasize the fact that it is the phraseological fund of language that provides exceptional opportunities for studying the relationship and interrelations between language and culture. Particular attention is paid to the definition of the features of the linguistic ethnic consciousness. Examples are given to illustrate the meaning of phraseological units associated with the concept of «food». The results of the study reveal the attitude of the British linguistic community towards food and reflect the mentality of the nation.

Key words: verbalization; literal translation; idiom; concept; comparative information; linguistic consciousness; paradigm; stereotype; phraseologism